

Beroepsstandaard Ritueelbegeleider

Tekstontwerp: Commissie beroepsstandaard

Deze tekst is vastgesteld door de buitengewone ledenvergadering van de LBvR op 15 juni 2019.

Voor meer informatie: www.lbvr.nl

Inhoudsopgave

Inleiding		5
Hoofdstuk 1	Beroepsprofiel	7
Hoofdstuk 2	Kwalificatie	11
	1. Legitimatie	11
	2. Rollen	11
	3. Competenties	14
Hoofdstuk 3	Bekwaamheid, bevoegdheid en registratie	17
Hoofdstuk 4	Beroepscode	21
	1. Inleiding	21
	2. Algemene uitgangspunten	22
	3. Gedragsregels	23
Hoofdstuk 5	Klachtenreglement	29
Bijlage:	Toelichting en verantwoording	41

Inleiding

Op 18 maart 2017 gaf de algemene ledenvergadering opdracht om een standaard voor het beroep van ritueelbegeleider te ontwikkelen. Dit kwam voort uit het onderzoek van Angela Schoof van Hogeschool Windesheim naar de identiteit van de ritueelbegeleider. Een van de aanbevelingen van het eindrapport was het als beroepsgroep gaan beschrijven wat een ritueelbegeleider is en doet in een zogeheten identiteitsdocument.

Op de algemene ledenvergadering van 3 maart 2018 presenteerde de Commissie beroepsstandaard een eerste opzet van het proces. Daarna ging de Commissie verder aan het werk en schreef deze beroepsstandaard.

In het voorjaar van 2019 is over de eerste versie met de leden beraadslaagd. Tevens is overleg gepleegd met diverse personen en instanties die te maken hebben met het werk van ritueelbegeleiders. De Commissie is hen bijzonder erkentelijk voor hun inbreng.

De herziene tekst is daarna voorgelegd aan de leden. In een buitengewone ledenvergadering op 15 juni 2019 zal de definitieve tekst worden vastgesteld, en voor wie dit later leest dan die datum: de beroepsstandaard is vastgesteld, al dan niet met wijzigingen.

De standaard regelt niet alles in detail. Onderdelen vereisen nog uitwerking en daarna praktische uitvoering. Dat zal in de loop van 2019 en 2020 haar beslag krijgen. In 2021 zal een evaluatie volgen.

In de bijlage worden enkele gedeelten toegelicht en wordt verantwoording afgelegd voor de gemaakte keuzen. Naarmate de tijd vordert en meer onderzoek wordt gedaan naar theorie en praktijk van het beroep van ritueelbegeleider zal de verantwoording en de

standaard zelf actualisatie behoeven. De eerste revisie zal naar verwachting na de evaluatie in 2021 plaatsvinden.

De Commissie beroepsstandaard bestond uit de volgende leden:

Susanne Roijackers

Simone Snakenborg (secretaris)

Ank Speelziek

Ger Thonen (voorzitter)

Hoofdstuk 1 Beroepsprofiel

Dit beroepsprofiel beoogt kort en bondig het werk van de ritueelbegeleider te beschrijven voor cliënten, uitvaartverzorgers, collega's van andere disciplines en andere belanghebbenden.

1.1 Wat is ritueelbegeleiding?

Ritueelbegeleiding is professionele begeleiding bij rituelen rondom een afscheid of andere bijzondere levensmomenten waarbij deze een diepere betekenis krijgen.

De werkwijze en specialisatie van een ritueelbegeleider kenmerkt zich door diens persoonlijke signatuur en competenties. Er zijn ritueelbegeleiders in bijna elke religieuze of levensbeschouwelijke traditie en ook zonder een religieuze signatuur. Ze werken onafhankelijk van kerkelijke instanties en zijn in staat mensen van verschillende achtergrond te begeleiden.

1.2 Wat is een ritueel?

Een ritueel wordt in dit beroepsprofiel gedefinieerd als een compositie van bewust vormgegeven handelingen waaraan de betrokken personen een bijzondere betekenis en waarde ontlenuen.

In een ritueel wordt een proces gemarkeerd met behulp van symbolen, woorden, beelden, klanken, en handelingen. Door een persoonlijk, op maat gesneden ritueel krijgt dit proces een diepere betekenis.

1.3 Wat doet een ritueelbegeleider?

Een ritueelbegeleider is in de regel werkzaam als een zelfstandige beroepsbeoefenaar en is niet gezonden door een instantie. Het werk van een ritueelbegeleider bestaat steeds uit drie fasen.

1. De voorbereiding
Dit houdt in dat aan het proces met de betrokken personen richting en sturing wordt gegeven. In dat proces komen inhoud en vorm van het ritueel tot stand.
2. Het begeleiden en uitvoeren van het ritueel.
3. De afronding

Een ritueelbegeleider biedt begeleiding van individuen en groepen, in de vorm van gesprekken en ondersteuning ter voorbereiding op het rituele samenzijn. Deze gaat op zoek naar wat voor de persoon of groep kracht en inspiratie geeft om te komen tot het rituele samenzijn dat de betrokkenen zich wensen. De ritueelbegeleider zal hierbij altijd aansluiting zoeken bij de levensverhalen en levensbeschouwelijke achtergrond van betrokkenen. In de regel gaan zij voor in het rituele samenzijn.

Ritueelbegeleiders werken, met inachtneming van hun beroepsgeheim, interdisciplinair samen met andere collega's.

1.4 Voor wie werkt een ritueelbegeleider?

Een ritueelbegeleider kan rechtstreeks worden benaderd, of door bemiddeling van een intermediair. De ritueelbegeleider is er voor iedereen, ongeacht geloof of levensovertuiging. In beginsel is elke ritueelbegeleider in staat om elke persoon te begeleiden. Als de cliënt verzoekt om iemand van de eigen levensbeschouwelijke achtergrond, of als de ritueelbegeleider op de grenzen van de eigen competentie stuit, zal deze de cliënt doorverwijzen naar een collega.

1.5 De rollen van de ritueelbegeleider

In de setting waarin de ritueelbegeleider doorgaans werkt, moet deze vele rollen kunnen vervullen. Deze rollen zijn:

- Adviseur
- Coördinator
- Organisator
- Regisseur
- Behartiger van de belangen van alle participanten
- Mediator
- Vormgever
- Voorganger
- Behartiger van de spirituele dimensie
- Voorlichter
- Ondersteuner

1.6 Welke vorming heeft een ritueelbegeleider?

Ritueelbegeleiders zijn divers opgeleid, meestal op bachelor-niveau. Het merendeel heeft zich gespecialiseerd in ritueelbegeleiding of heeft een andere relevante beroepsopleiding gevolgd.

1.7 Welke competenties heeft een ritueelbegeleider?

Ieder scharniermoment waarin ritueelbegeleiding voorziet, vraagt specifieke competenties die met die bijzondere context verbonden zijn. Deze competenties zijn:

- Hermeneutische competentie
- Empathische competentie
- Agogische competentie
- Organisatorische competentie

- Communicatieve competentie
- Educatieve competentie
- Methodische competentie
- Existentiële competentie
- Zelf-reflectieve competentie
- Dialogische competentie
- Artistieke competentie
- Integratieve competentie

Registratie in het beroepsregister LBvR garandeert dat de ritueelbegeleider kennis en vaardigheden op peil houdt door gerichte bij- en nascholing.

1.8 Beroepscode en klachtenreglement

Door het lidmaatschap van de beroepsvereniging LBvR onderschrijven ritueelbegeleiders de beroepscode. Zij vallen onder het klacht- en tuchtrecht. In voorkomende gevallen kan een opdrachtgever of een organisatie volgens de procedure van het klachtenreglement een klacht indienen tegen de betreffende ritueelbegeleider.

Hoofdstuk 2 Kwalificatie

2.1 Legitimatie

- a. *Bekwaamheid* ontleent een ritueelbegeleider aan een studie ritueelbegeleiding op bachelor-niveau of een vergelijkbare studie waarin ondergenoemde competenties aantoonbaar ontwikkeld zijn, en aan praktijkervaring, permanente bij- en nascholing en specialisatie.
- b. Naast gebleken bekwaamheid heeft een ritueelbegeleider in de zin van deze beroepsstandaard geen bijzondere *bevoegdheid* nodig.
- c. *Registratie* toont aan dat een ritueelbegeleider een geaccrediteerde initiële opleiding¹ heeft genoten, bekwaam is en door bij- en nascholing het vereiste niveau onderhoudt.

2.2 Rollen

Door de complexiteit van de situatie waarin de ritueelbegeleider vaak zijn werk doet, moet deze in staat zijn meerdere rollen naast elkaar te vervullen. Alleen zo verloopt het proces goed en wordt een voor alle participanten optimaal resultaat bereikt.

Adviseur

De ritueelbegeleider adviseert de opdrachtgever(s) over de inhoud en de vormgeving van het gewenste ritueel. Dit advies heeft ook betrekking op het voorafgaande proces en de rol van de opdrachtgever daarin.

---

¹ Na de vaststelling van deze standaard zal een commissie werken aan de accreditering van opleidingen die voldoen aan de gestelde eisen volgens de beroepsstandaard.

Coördinator

De ritueelbegeleider stemt af met de opdrachtgever(s) en de andere professionals om de mogelijkheden optimaal te gebruiken voor het realiseren van het gewenste ritueel.

Organisator

De ritueelbegeleider zorgt voor de organisatie van de onderdelen die nodig zijn om het ritueel te realiseren. Ook al doet de opdrachtgever veel zelf, dan nog zorgt de ritueelbegeleider dat het past binnen het geheel.

Regisseur

De ritueelbegeleider bedenkt op welke wijze het ritueel vorm kan krijgen en zorgt dat iedereen, zowel opdrachtgever als medeprofessionals als hijzelf de afgesproken deeltaken vervult, zowel in de voorbereiding als tijdens het ritueel.

Behartiger van de belangen van alle participanten

Indien de opdrachtgever feitelijk uit meerdere personen bestaat, kan het zijn dat niet ieders belang en wens overeenkomt met die van de ander. De ritueelbegeleider streeft ernaar ieders belang mee te laten wegen in het proces en in het eindresultaat.

Mediator

Indien binnen de kring van opdrachtgevers of tussen opdrachtgever(s) en andere professionals spanningen bestaan, poogt de ritueelbegeleider deze bespreekbaar te maken en tot een voor allen bevredigende oplossing te komen.

Vormgever

De ritueelbegeleider vindt passende vormen voor het ritueel als geheel en voor de onderdelen waaruit het is samengesteld, opdat een optimale werking mogelijk is en de diepere betekenis ervaren kan worden.

Voorganger

Tenzij de opdrachtgever zelf deze rol op zich wenst te nemen, is de ritueelbegeleider de voorganger tijdens de uitvoering van het ritueel. Dat laat onverlet dat anderen delen van het ritueel kunnen uitvoeren.

Behartiger van de spirituele dimensie

De ritueelbegeleider heeft extra aandacht voor de spirituele dimensie omdat deze de meest wezenlijke is. Juist omdat deze dimensie het lastigst is te uiten en vorm te geven door de opdrachtgever, zal hij zich inspannen dat ook dit aspect aan bod komt in het ritueel.

Voorlichter

De ritueelbegeleider licht voor over zijn eigen werk en functie, en geeft de toegevoegde waarde van zijn begeleiding aan. Ook het beroep in brede zin wordt dan, maar ook op andere momenten, over het voetlicht gebracht.

Ondersteuner

De ritueelbegeleider ondersteunt de opdrachtgever(s) met praktische hand- en spandiensten tijdens het voorbereidingstraject voorafgaand aan het rituele samenzijn. Bovendien biedt de ritueelbegeleider aan de opdrachtgever(s) bemoediging en mentale ondersteuning.

2.3 Competenties

Om de rollen van de ritueelbegeleider op professionele wijze te vervullen, zijn competenties nodig die door opleiding en training verworven worden. In iedere rol zijn meerdere competenties van belang. Iedere competentie kan in meerdere rollen toepassing vinden. De verhouding tussen rollen en competenties is daarom dynamisch. Ieder werkterrein vraagt specifieke competenties die met de context verbonden zijn.

Hermeneutische competentie:

Hieronder wordt begrepen het vermogen om betekenisgeving in tekst, muziek, beeld te verstaan, vertolken en duiden, en deze te verbinden met levensverhalen. Cruciaal is het vermogen tot zinging aan datgene wat als betekenisvol wordt ervaren met behulp van symbolen en rituelen. Dit kan binnen de kaders van traditionele en nieuwe vormen van zinging.

Empathische competentie:

Goed kunnen luisteren, aandacht hebben voor de ander, rust en vertrouwen uitstralen en professioneel inleven.

Agogische competentie:

Individueen en groepen begeleiden tijdens verander- en groeiprocessen in relatie tot bijzondere levensmomenten.

Organisatorische competentie:

Interdisciplinair en wederkerig kunnen samenwerken en processen kunnen faciliteren, initiëren, stimuleren en regisseren. Kennis hebben van en kunnen werken in organisatorische en maatschappelijke contexten alsmede kunnen participeren in netwerken en

verantwoording afleggen. Kunnen omgaan met veranderende situaties, zodanig dat de kwaliteit gewaarborgd blijft.

Communicatieve competentie

Contact kunnen leggen en uitwisseling kunnen bevorderen op veelzijdige wijze met diverse mensen en in verschillende contexten, met het oog op optimale begeleiding, samenwerking en informatievoorziening.

Educatieve competentie:

Individen en groepen in familiale of andere kring op uitnodigende en didactisch verantwoorde wijze van advies kunnen voorzien met het oog op begeleiding.

Het structureel kunnen bevorderen van de bekendheid met en het aanbod van ritueelbegeleiding, alsmede het uitdragen van visie.

Methodische competentie:

Het kunnen ordenen, registreren, documenteren, analyseren en evalueren van eigen beroepspraktijken met het oog op kwaliteitsverbetering. Het eigen aanbod afstemmen en de afstemming van vraag, aanbod en de gewenste uitwerking kunnen verantwoorden en verduidelijken.

Existentiële competentie:

Tot een positiebepaling kunnen komen inzake existentiële, spirituele en ethische vragen om op een integere en verantwoorde manier anderen tegemoet te kunnen treden.

Zelf-reflectieve competentie:

Kunnen reflecteren op eigen levensbeschouwing (kijk op het leven) teneinde op een evenwichtige, vrije en authentieke wijze anderen tegemoet te treden.

Dialogische competentie:

In interacties en interviews de eigen vooronderstellingen en vooroordelen kunnen onderkennen én identiteiten en standpunten van een ander eerbiedigen.

Artistieke competentie:

Het ritueel en/of de rituele ceremonie kunnen vormgeven in taal, beeld, ruimte en handeling, zodanig dat de diepere laag van betekenisgeving zichtbaar wordt.

Integratieve competentie:

Diverse competenties, verantwoordelijkheden en rollen kunnen integreren in eigen denken, voelen, willen en handelen.

Hoofdstuk 3 Bekwaamheid, bevoegdheid en registratie

Bij het werk dat ritueelbegeleiders doen, maken zij gebruik van hun bekwaamheid die zij verworven hebben aan verschillende opleidingen. Hun bevoegdheid ontleen zij aan de machtiging verleend door de onafhankelijke Raad voor Ritueelbegeleiders. Hieronder wordt de voorkomende differentiatie in de functie van ritueelbegeleider verder uitgewerkt.

3.1 Bekwaamheid

De in de vorige paragrafen uiteengezette kwaliteitsstandaard geeft een overzicht van de activiteiten en de rollen die een ritueelbegeleider vervult en de competenties die hiervoor nodig zijn. Om aan deze kwaliteitsstandaard te kunnen voldoen, heeft de ritueelbegeleider een werk- en denkniveau nodig dat hierbij past.

Opleidingen worden in de Europese regelgeving ingedeeld in verschillende niveaus, die elk hun eigen kenmerken hebben. Elk niveau heeft een eigen score op verschillende vlakken, namelijk zelfstandigheid van functioneren, complexiteit van taken, verantwoordelijkheid, toepassen van vaardigheden, (toepassen van) kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie en leervaardigheden.

De kwaliteitsstandaard van de ritueelbegeleider vraagt om een bepaald niveau van functioneren op de genoemde vlakken. Kenmerkend zijn het toepassen van kennis en vaardigheden op wisselende en relatief nieuwe situaties, het omgaan met mensen op een diepgaand niveau, het interdisciplinair kunnen overleggen en de communicatie met andere professionals op alle niveaus. Daarnaast het organiseren van de eigen beroepsuitoefening met een hoge mate van zelfstandigheid, alsmede het ontwikkelen en evalueren van de eigen beroepspraktijk.

Dit niveau van functioneren past bij de eindtermen van een opleiding op bachelor-niveau.

De toelating tot het beroep vereist een toegevoegde praktijkcomponent in de vorm van stage bij een door de LBvR erkende beroepsopleiding of een geregistreerde ritueelbegeleider.

In een apart document formuleert de Raad voor Ritueelbegeleiders eindtermen die dienen te worden behaald alvorens toe te kunnen treden tot de beroepsgroep. Dit om de grote verschillen tussen de opleidingen te verkleinen zodat ieder van de afgestudeerden op een verantwoord niveau het beroep kan gaan uitoefenen.

3.2 Bevoegdheid

De ritueelbegeleider is als beroepsbeoefenaar met eigen competenties ook de vertegenwoordiger van de wensen en behoeften van de opdrachtgever bij inhoud en vormgeving van rituelen bij afscheid en andere bijzondere levensmomenten. Deze positie ontleent de ritueelbegeleider aan de rol als behartiger van de spirituele dimensie. Deze rol kan niet ieder zich vrijelijk toe-eigenen, maar kan worden verleend op basis van gebleken geschiktheid en moet worden getoetst.

Bovendien heeft de ritueelbegeleider de rol van vormgever. Dat betekent dat deze zich ervoor inzet om de inhoud op een esthetisch verantwoorde manier tot uiting komt.

Ten slotte speelt de persoonlijke houding van de ritueelbegeleider een grote rol bij de invulling van haar bevoegdheid. Deze houding komt voort uit het toepassen van levensbeschouwelijke bronnen. De ritueelbegeleider kan bronnen toepassen in het eigen leven, ze inzetten in het werk en ze herkennen, benoemen en bruikbaar maken in de begeleiding van opdrachtgevers. Ook deze persoonlijke houding moet worden getoetst.

De Raad voor Ritueelbegeleiders verleent na toetsing machtiging. Dit geeft aan dat de ritueelbegeleider is opgeleid en gevormd in spirituele levensbeschouwelijke dimensie bij grenservaringen en levensvragen die zij kan voorzien van rituele inhoud en vormgeving.

3.3 Registratie

De initiële toetsing is vereist bij het gaan beoefenen van het beroep van ritueelbegeleider, en voor registratie en het volwaardig lidmaatschap van de beroepsvereniging LBvR.

Voor een blijvende registratie dient het vereiste niveau te worden onderhouden door bij- en nascholing.

De Raad voor Ritueelbegeleiders zal in een apart document de vereisten voor accreditatie van scholingsactiviteiten vastleggen. Ook de omvang en frequentie van scholing, waaronder intervisie en supervisie, zal daarin worden opgenomen.

Hoofdstuk 4 Beroepscode

4.1 Inleiding

1. De Beroepscode is, samen met de Kwaliteitsstandaard en het Register een belangrijk instrument om de kwaliteit van de ritueelbegeleider te waarborgen. De Beroepscode en daaruit voortvloeiende gedragsregels zijn te zien als een vorm van zelfregulering. De geformuleerde regels gelden als toetsingsnorm voor het handelen van de bij de beroepsvereniging LBvR aangesloten ritueelbegeleiders. Door Register-lid te worden van de LBvR verplicht de ritueelbegeleider zich om te handelen in overeenstemming met de Beroepscode.
2. Ritueelbegeleiders hebben te maken met individuen of groepen die een begeleidingstraject aangaan op een bijzonder levensmoment. Zij worden hier aangeduid met het woord ‘opdrachtgever’. Tevens hebben ritueelbegeleiders te maken met uitvaartverzorgers, kerkelijke ambtsbekleders, gemeenteambtenaren, toeleveranciers, locatiebeheerders, en anderen. Deze groep wordt aangeduid met ‘mede-professional’.
3. Deze Beroepscode is ten dele een **streefcode**, waarin belangrijke na te streven idealen worden geformuleerd. Voor een ander deel is de code een **grenscode**: een stelsel van concrete door de beroepsgroep afdwingbare gedragsregels, die een benedengrens aangeven die de leden van de beroepsgroep niet mogen overschrijden.
  - a. Binnen de eigen kring van leden van de LBvR ligt de betekenis van de Beroepscode in de formele vastlegging van de waarden en normen waaraan ritueelbegeleiders zich dienen te houden.
  - b. Tegenover externe partijen biedt de Beroepscode een waarborg dat het behartigen van bepaalde waarden en normen, zoals deze gestalte krijgen in de individuele

beroepsuitoefening, voldoet aan de eisen die door overheid en samenleving gesteld worden om te komen tot goede en zorgvuldige dienstverlening.

- c. Voor de opdrachtgever biedt de Beroepscode een normatieve basis voor de vertrouwensrelatie die deze met de ritueelbegeleider aangaat.
4. Ten aanzien van het niet naleven van de Beroepscode heeft de opdrachtgever of een andere belanghebbende het recht een klacht in te dienen bij de Klachtencommissie van de LBvR. De procedure hiervoor wordt aangegeven in het Klachtenreglement, Hoofdstuk 5 van de Beroepsstandaard.
5. Het formaliseren van de Beroepscode is geen statisch gebeuren. De Beroepscode dient regelmatig te worden aangepast aan nieuwe en onvoorziene omstandigheden en ontwikkelingen. Voorts zal door het functioneren van rechtspraak jurisprudentie ontstaan, die medebepalend is voor de gedragingen van de ritueelbegeleider.
6. Deze Beroepscode vervangt vanaf het moment dat zij door de Ledenvergadering van de LBvR is aangenomen eerdere versies van deze code, die daarmee vervallen zijn.

4.2 Algemene uitgangspunten

7. De ritueelbegeleider respecteert de uniciteit en waardigheid van ieder mens. Uitgangspunt is dat ieder mens gebaat kan zijn bij ritueelbegeleiding, ongeacht etnische afkomst, nationaliteit, leeftijd, geslacht, seksuele geaardheid, politieke voorkeur, leefwijze, levensovertuiging of sociale positie.
8. De ritueelbegeleider is als persoon in het geding in het contact met opdrachtgevers en medeprofessionals. De ritueelbegeleider is derhalve aanspreekbaar op wie zij/hij zelf is en waar zij/hij zelf (voor) staat.

9. De ritueelbegeleider is zich steeds bewust van een mogelijke asymmetrie in de verhouding tussen zichzelf en de gesprekspartner. De ritueelbegeleider maakt geen misbruik van diens uit deskundigheid en/of positie voortvloeiende overwicht.
10. De ritueelbegeleider is persoonlijk verantwoordelijk voor de uitoefening van diens beroep. Daartoe behoort zij/hij kennis, houding, vaardigheden op peil te houden via de daartoe geëigende kanalen van scholing, opleiding, intervisie, supervisie en intercollegiale toetsing. De criteria voor een gedegen continue scholing zijn vastgesteld door de Raad van Ritueelbegeleiders..
11. De ritueelbegeleider heeft een doordachte en authentieke omgang met de eigen levensbeschouwing en een open houding naar de levensovertuigingen van degene waarmee deze te maken heeft.
12. De ritueelbegeleider is eraan gehouden altijd zo te handelen dat de waardigheid van het beroep en het aanzien van de ritueelbegeleiding niet worden geschaad. Dit betreft ook het persoonlijk functioneren binnen en buiten het werk.
13. De ritueelbegeleider is zich er van bewust dat het eigen handelen veelal plaatsvindt op grond van een afweging van belangen. Zij of hij streeft ernaar inzichtelijk te zijn in het eigen handelen en is bereid tot verantwoording.

4.3 Gedragsregels

14. De werkzaamheden van de ritueelbegeleider worden gekenmerkt door respect, integriteit, vertrouwelijkheid, collegialiteit en interdisciplinariteit. Daaruit vloeien de volgende gedragsregels voort.

4.3.1 Respect

15. De houding van de ritueelbegeleider ten opzichte van de opdrachtgever wordt gekenmerkt door respect voor diens persoon

en erkenning van diens eigen verantwoordelijkheid. In alle werkzaamheden dient de ritueelbegeleider zo veel mogelijk te handelen in overleg met de opdrachtgever en de mede-professionals.

16. In beginsel is de ritueelbegeleider beschikbaar voor iedereen die een beroep op haar of hem doet. Wanneer een opdrachtgever begeleiding of advisering vraagt aan een ritueelbegeleider, zal deze binnen afzienbare tijd de opdrachtgever duidelijk maken of zij/hij hiertoe in staat is.
17. Indien de ritueelbegeleider genoodzaakt is zich te onthouden van de gevraagde begeleiding of de voortzetting daarvan, geeft deze dit zo snel mogelijk te kennen, adviseert de opdrachtgever over verder te nemen stappen en draagt bij aan een goede doorverwijzing.
18. De ritueelbegeleider waarborgt dat het contact tussen ritueelbegeleider en opdrachtgever in vrijheid kan worden aangegaan, onderhouden en beëindigd. De opdrachtgever heeft het recht om op elk tijdstip de begeleiding te staken.

4.3.2 Integriteit

19. De ritueelbegeleider dient zorgvuldig om te gaan met de persoonlijke gegevens van de opdrachtgever, dusdanig dat diens anonimiteit gewaarborgd blijft, behalve in het belang van intervisie en supervisie.
20. De ritueelbegeleider dient transparant om te gaan met het vragen van financiële vergoedingen. Ook stelt zij zich uiterst terughoudend op bij het aannemen van geschenken.
21. Gedurende de begeleiding gaat de ritueelbegeleider geen persoonlijke relaties aan die onverenigbaar zijn met de functie, noch maakt daartoe de wens kenbaar. De persoonlijke integriteit, zowel lichamelijk als geestelijk, van de opdrachtgever wordt te allen tijde gerespecteerd. De ritueelbegeleider draagt er bovendien zorg voor de opdrachtgever of naaste betrokkenen niet aan te raken op

een wijze die als seksueel of erotisch kan worden ervaren of als zodanig is bedoeld. De ritueelbegeleider gaat ook niet in op seksuele toenaderingen van de opdrachtgever of naaste betrokkenen.

22. De ritueelbegeleider raadpleegt bij onduidelijkheid of onzekerheid over de te volgen gedragswijze een collega of deskundige, met inachtneming van de plicht tot vertrouwelijkheid.
23. De ritueelbegeleider kan in een situatie komen waarin deze in gewetensconflict of loyaliteitsconflict komt door de wensen en behoeften van de opdrachtgever. Als hierdoor spanning wordt veroorzaakt die om keuzes vraagt, gaat het fundamenteel respect voor de levensovertuigingen en de integriteit van de opdrachtgever voor. Kan de ritueelbegeleider een en ander niet met elkaar en/of met het eigen geweten in overeenstemming brengen, dan dient er ruimte te zijn voor een doorverwijzing van de opdrachtgever naar een collega-ritueelbegeleider.

4.3.3 Vertrouwelijkheid

24. Tenzij de opdrachtgever hierover anders beslist, is de ritueelbegeleider verplicht geheimhouding in acht te nemen ten opzichte van alles wat in de uitoefening van het beroep vertrouwelijk ter kennis is gekomen en alles wat de ritueelbegeleider heeft waargenomen en waarvan deze het vertrouwelijk karakter moet begrijpen. Op deze wijze voldoet de ritueelbegeleider aan de eisen van de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).
25. De geheimhouding blijft van kracht na beëindiging van het contact, ook na het overlijden van de opdrachtgever.
26. A. Al geeft de opdrachtgever toestemming de geheimhoudingsplicht te doorbreken, de beslissing om wel of niet te spreken blijft liggen bij de ritueelbegeleider.

- 26.B Deze kan slechts dan de geheimhoudingsplicht doorbreken wanneer voldaan is aan alle hieronder genoemde voorwaarden.
- a. Het is vrijwel zeker dat het niet doorbreken van het geheim voor derden of voor de opdrachtgever aanwijsbare en ernstige schade of gevaar zal opleveren.
  - b. De ritueelbegeleider is er vrijwel zeker van dat, door de doorbreking van de geheimhouding, die schade aan anderen of aan de opdrachtgever kan worden voorkomen of beperkt.
  - c. Gevaar kan alleen worden afgewend of schade kan alleen worden voorkomen door het doorbreken van de geheimhouding.
  - d. De ritueelbegeleider komt in gewetensnood door het handhaven van de geheimhouding.
  - e. De geheimhouding wordt slechts zover doorbroken als nodig is om het gevaar af te wenden of schade te voorkomen.
27. Bij de uitzondering op de geheimhoudingsplicht streeft de ritueelbegeleider zo veel mogelijk naar medewerking, of tenminste naar medeweten van de opdrachtgever en motiveert tegenover hem het eigen optreden.
28. Met de mede-professionals mag de ritueelbegeleider informatie delen mits deze relevant is voor de gemeenschappelijke opdracht en mits de vertrouwelijkheid door de betrokken mede-professionals gewaarborgd is.
29. Voor activiteiten van de ritueelbegeleider ten behoeve van de eigen praktijk, de opdrachtgever, de mede-professionals of de scholing van (aspirant-) collega's geldt onverkort wat geformuleerd is in de artikelen 24 tot en met 28.
30. De ritueelbegeleider vraagt (anoniem) advies bij de daarvoor aangewezen instanties indien deze weet van of een ernstig vermoeden heeft van mishandeling, seksueel misbruik of huiselijk geweld.

31. Indien tegen een ritueelbegeleider een klacht wordt ingediend, ontslaat dat de ritueelbegeleider niet van haar geheimhoudingsplicht. De ritueelbegeleider dient terughoudendheid in acht te nemen en de geheimhoudingsplicht alleen voor zover noodzakelijk voor diens verdediging te doorbreken.
32. De ritueelbegeleider verzamelt omtrent persoon en omstandigheden van de opdrachtgever slechts gegevens voor zover die van belang zijn voor de begeleiding. De ritueelbegeleider wisselt uitsluitend gegevens uit met andere personen of instanties voor zover dat van belang is voor de opdrachtgever en met diens toestemming. Ook bij deze derden dient de geheimhouding van de persoonlijke gegevens voldoende te zijn gewaarborgd. Dit betreft ook de rapportage van de ritueelbegeleider in elektronische documenten. De opdrachtgever heeft het recht kennis te nemen van alle documenten en persoonlijk geluids- en beeldmateriaal. De ritueelbegeleider stelt hem daartoe in staat.

4.3.4 Collegialiteit

33. De ritueelbegeleider is in het openbaar zakelijk en respectvol in het oordeel over collega's, ook als er sprake is van verschillen van inzicht. Hij of zij houdt rekening met de pluriformiteit aan inzichten en levensbeschouwingen.
34. De ritueelbegeleider verwijst degenen die met kritiek op een collega bij haar of hem komen naar die collega, dan wel naar degenen die tot oordelen bevoegd zijn, en stelt zichzelf terughoudend op.
35. De ritueelbegeleider spreekt de collega aan indien er ernstige vragen zijn bij zijn of haar functioneren.
36. De ritueelbegeleider brengt wanneer er een ernstig vermoeden is van tuchtwaardig gedrag dit ter kennis van de bevoegde instanties.

37. De ritueelbegeleider is eindverantwoordelijk voor de naleving van de Beroepscode door assistenten, vrijwilligers en stagiairs die onder haar leiding staan.

38. Bij acquisitie houdt de ritueelbegeleider het belang van de hele beroepsgroep voor ogen.

4.3.5 Interdisciplinariteit

39. De ritueelbegeleider staat in het belang van de opdrachtgever open voor samenwerking met vertegenwoordigers van andere disciplines, met begrip voor de eigen aard en waarde van hun bemoeienissen en met respect voor hun verantwoordelijkheden. Daarbij is er de bereidheid tot het verstrekken van goede wederzijdse informatie, met inachtneming van het gestelde in artikel 29 over de vertrouwelijkheid.

40. De ritueelbegeleider onthoudt zich van een begeleiding, die gelegen is buiten het terrein van eigen kennen en kunnen en verwijst waar nodig en mogelijk door naar andere begeleiders en dienstverleners.

41. De ritueelbegeleider onthoudt zich van publieke kritiek op het functioneren van collega's van andere disciplines.

Hoofdstuk 5 Klachtenreglement

5.1 Uitgangspunten

42. Het Klachtenreglement van de LBvR biedt belanghebbenden de mogelijkheid een klacht in te dienen tegen een ritueelbegeleider die geregistreerd lid, basislid of voormalig lid is van de LBvR. Bij belanghebbenden wordt in elk geval gedacht aan opdrachtgevers van de ritueelbegeleider, hun naasten, mede-professionals of vrijwilligers met wie de ritueelbegeleider samenwerkt.
43. De klacht dient betrekking te hebben op gedragingen van de ritueelbegeleider die de klager in strijd acht met de beroepscode van de LBvR. Voorwaarde is dat men als eerste stap zelf de ritueelbegeleider op deze gedragingen aanspreekt. Een vertrouwenspersoon van de LBvR kan hierbij behulpzaam zijn.
44. Leidt een onderling gesprek niet tot een bevredigende uitkomst, dan kan men, afhankelijk van de feiten, context en situatie, de volgende mogelijkheden overwegen:
  - a. Men kan een klacht indienen bij de professional die de ritueelbegeleider heeft doorverwezen en waarmee de ritueelbegeleider samenwerkt, zoals bijvoorbeeld de uitvaardienstverlener of een andere mede-professional.
  - b. Betreft de klacht het ambtelijk functioneren van de ritueelbegeleider, dan kan deze worden voorgelegd aan de bevoegde machtigende instantie.²
  - c. Men kan een klacht indienen bij de beroepsvereniging LBvR. In dat geval geldt het hieronder beschreven Klachtenreglement.

---

² Van ambtelijk functioneren is sprake wanneer de ritueelbegeleider tevens een ambt bekleedt zoals dat van geestelijk verzorger gezonden vanuit een instituut, of buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand is.

De klacht wordt in dat laatste geval ingediend bij de Klachtencommissie van de LBvR en wordt vervolgens behandeld volgens het hieronder beschreven Klachtenreglement.

45. Wanneer de Klachtencommissie vindt dat bij de klacht de weg van onderling overleg tussen de partijen nog onvoldoende is geëxploreerd, zal de Klachtencommissie de klager hierop wijzen, opdat deze alsnog met de betreffende ritueelbegeleider in overleg treedt. Indien gewenst kan een LBvR- vertrouwenspersoon de klager hierin bijstaan.

5.2 Algemene bepalingen

46. De Klachtencommissie en de Commissie van Beroep behandelen klachten betreffende de naleving van de beroepscode van de LBvR.
47. De Klachtencommissie beoordeelt een ingediende klacht in eerste instantie en legt, indien daar aanleiding toe is, disciplinaire maatregelen op aan de beklagde die zich gedraagt of heeft gedragen in strijd met de beroepscode van de LBvR.
48. De Commissie van Beroep behandelt beroepsschriften betreffende uitspraken van de Klachtencommissie.
49. De klachtenprocedure is niet openbaar. De leden van de Klachtencommissie en de Commissie van Beroep zijn aan geheimhouding gebonden.
50. Het klaagschrift moet zijn ingediend binnen een redelijke termijn, nadat het feit waarover geklaagd wordt zich heeft voorgedaan.
51. Anonieme klachten worden niet in behandeling genomen.
52. De Klachtencommissie neemt geen klacht in behandeling waarover zij reeds eerder een uitspraak heeft gedaan.
53. De Klachtencommissie neemt geen klacht in behandeling die kennelijk buiten het kader van de Beroepscode valt.
54. Wanneer degene over wie geklaagd wordt elders in een klachtenprocedure of in een procedure bij een (burgerlijke) rechter,

arbiters of bindend adviseur is betrokken met betrekking tot hetzelfde feitencomplex als dat waarop de klacht ziet, kan de Klachtencommissie besluiten de klacht niet in behandeling te nemen, dan wel de behandeling van de klacht of de beslissing daarop aan te houden.

55. Indien de Klachtencommissie beslist een klacht niet in behandeling te nemen, onderscheidenlijk de behandeling daarvan of de beslissing daarop aan te houden, worden de klager en beklagde hiervan met redenen omkleed op de hoogte gesteld. Tevens wordt het bestuur van de LBvR van deze beslissing op de hoogte gesteld.

5.3 Samenstelling van de klachtencommissie en van de commissie van beroep

56. De Klachtencommissie bestaat uit vijf leden van de LBvR die ingeschreven zijn in het Register voor Ritueelbegeleiders. Ook emeritusleden van de LBvR zijn benoembaar.
57. De Klachtencommissie benoemt uit haar midden een voorzitter, een waarnemend voorzitter en een secretaris.
58. De leden van de Klachtencommissie worden voor vier jaar door de algemene ledenvergadering van de LBvR benoemd. Zij kunnen voor een aansluitende tweede termijn benoemd worden. Bij uitzondering kunnen zij voor een derde termijn benoemd worden.
59. Ook indien sprake is van vacatures behoudt de Klachtencommissie haar bevoegdheden.
60. De Commissie van Beroep bestaat uit twee leden van de LBvR, waarvan er een als secretaris optreedt, alsmede een onafhankelijke jurist als voorzitter. Emeritusleden van de LBvR zijn benoembaar. Ten aanzien van de Commissie van Beroep zijn de artikelen 58 en 59 van overeenkomstige toepassing, echter met dien verstande dat zo spoedig mogelijk wordt voorzien in (ad hoc) vervulling van een

vacature wanneer dat voor de voortgang van de behandeling van een klacht van belang is; dit gezien de grootte van de commissie.

61. De LBvR-leden die zitting hebben in de Klachtencommissie en de Commissie van Beroep ontvangen geen beloning voor hun werkzaamheden. Zij hebben wel recht op vergoeding van de door hen in de uitoefening van hun functie gemaakte kosten.
62. De onafhankelijke juristen krijgen een door het bestuur vastgestelde vergoeding voor hun diensten aan de LBvR.
63. Het lidmaatschap van de Klachtencommissie of de Commissie van Beroep is onverenigbaar met het lidmaatschap van het bestuur van de LBvR.
64. De Klachtencommissie en de Commissie van Beroep brengen jaarlijks vóór 1 april verslag uit van hun werkzaamheden gedurende het afgelopen kalenderjaar aan het bestuur van de LBvR.

5.4 Indienen van een klacht

65. Klachten worden schriftelijk en met redenen omkleed ingediend bij de secretaris van de Klachtencommissie.
66. Via e-mail verzonden klachtschriften gelden als schriftelijk ingediend. Op het schriftelijk ingediende klaagschrift wordt door de secretaris de datum van ontvangst aangetekend.
67. Het klaagschrift dient te zijn ondertekend en bevat ten minste:
  - a. naam, adres en woonplaats van de indiener
  - b. dagtekening
  - c. naam van de beklaagde
  - d. (indien van toepassing:) naam en adres van de overheid of instantie waarop de klacht betrekking heeft³

---

³ Dit is van toepassing wanneer de ritueelbegeleider in dienst is van een instantie, of buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand is.

- e. omschrijving van het feit waarover geklaagd wordt en de gronden van de klacht.
- 68. De secretaris van de Klachtencommissie verstrekt desgevraagd of zo nodig een format als hulpmiddel om de klacht te (her)formuleren.
- 69. De secretaris wijst de klager en de beklagde op de mogelijkheid om een vertrouwenspersoon van de LBvR in te schakelen.
- 70. De klager en de beklagde kunnen op eigen initiatief een (juridisch) adviseur inschakelen om zich te laten bijstaan.
- 71. Aan de indiener van de klacht wordt door de secretaris van de klachtencommissie zo spoedig mogelijk maar uiterlijk drie weken na ontvangst van de klacht bevestiging van ontvangst verzonden.
- 72. Als een klacht wordt ingediend stelt de Klachtencommissie uit haar midden een ad hoc Beklagcommissie samen, bestaande uit een algemeen lid, een secretaris, aangevuld met een jurist die als voorzitter zal fungeren. Deze Beklagcommissie zal de klacht met uitsluiting van de andere leden van de Klachtencommissie in behandeling nemen.
- 73. De leden van de Beklagcommissie gaan na of er sprake is van feiten of omstandigheden op grond waarvan de schijn zou kunnen worden gewekt dat een onpartijdige behandeling niet is gegarandeerd. Indien dit het geval is, doen zij een beroep op hun verschoningsrecht.
- 74. De secretaris van de Klachtencommissie deelt de samenstelling van de Beklagcommissie aan klager en beklagde schriftelijk mee.

5.5 Behandeling van een klacht

- 75. De secretaris van de ad hoc Beklagcommissie zendt het klaagschrift naar degene tegen wie de klacht is gericht en stelt hem in de gelegenheid een verweerschrift in te dienen. Hij brengt dit ter kennis van de klager.

76. Het verweerschrift moet binnen zes weken nadat beklaagde het klaagschrift heeft ontvangen, ter kennis van de secretaris van de Beklagcommissie zijn gebracht. Deze zendt het verweerschrift door naar de klager.
77. Indien de beklaagde geen verweer voert kan de Beklagcommissie daaraan de gevolgen verbinden die zij geraden acht.
78. Zowel de klager als de beklaagde worden in de gelegenheid gesteld om getuigen te noemen en/of bewijsstukken te overleggen. Dit dienen zij binnen een redelijke termijn te doen. Zo nodig kan de Beklagcommissie de verdere behandeling van de zaak aanhouden.
79. Na ontvangst van het verweerschrift beslist de beklagcommissie zo snel mogelijk maar uiterlijk binnen zes weken over de wijze waarop de klacht verder behandeld wordt. Hiervan stelt ze klager en beklaagde onverwijld in kennis.

5.6 Hoorzitting

80. De Beklagcommissie kan op eigen initiatief dan wel zal op verzoek van klager of beklaagde besluiten tot een hoorzitting. In dat geval zal de secretaris van de Beklagcommissie een datum en plaats voor het houden van een hoorzitting vaststellen, waarbij in redelijkheid rekening wordt gehouden met de verhinderdata van betrokkenen.
81. Partijen worden in elkaars aanwezigheid gehoord, tenzij van een partij wegens zwaarwegende belangen niet kan worden gevergd dat zij in tegenwoordigheid van de andere partij wordt gehoord. In dat geval is de andere partij bevoegd zich door een derde te laten vertegenwoordigen.
82. Zowel klager als beklaagde kan zich tijdens de hoorzitting laten bijstaan of vertegenwoordigen door een derde. Indien de klager of beklaagde niet in persoon verschijnt, kan de Beklagcommissie daaraan de gevolgen verbinden die zij passend acht.

83. De hoorzitting is gericht op waarheidsvinding en kan tevens benut worden tot het beproeven van een minnelijke afdoening van de klacht. De vragen en antwoorden lopen via de voorzitter die woord en wederwoord organiseert. Het laatste woord heeft de beklagde.
84. De secretaris van de Beklagcommissie maakt een verslag van het tijdens de zitting verhandelde.

5.7 Verdere behandeling van de klacht

85. Indien geen hoorzitting wordt gehouden worden de klager en beklagde in de gelegenheid gesteld te repliceren respectievelijk dupliceren, steeds binnen een termijn van vier weken.
86. De Beklagcommissie kan op eigen initiatief of op verzoek van klager of beklagde inlichtingen inwinnen door het horen van getuigen en deskundigen. Partijen worden zowel van het voornemen daartoe als van de inhoud van de verkregen inlichtingen door de secretaris van de Beklagcommissie op de hoogte gesteld. Zowel de klager als de beklagde worden in de gelegenheid gesteld hierop te reageren.
87. Nadat de inhoudelijke behandeling van de klacht is geëindigd doet de Beklagcommissie uitspraak. De Beklagcommissie doet uitspraak binnen een termijn van twaalf weken na haar besluit als omschreven in art. 4.5 sub 88. Bij stakende stemmen binnen de Beklagcommissie telt de stem van de voorzitter dubbel.
88. De Beklagcommissie verklaart de klacht al dan niet gedeeltelijk gegrond, of ongegrond. De uitspraak bevat de motivering waarop zij rust.
89. Wanneer de Beklagcommissie een klacht (gedeeltelijk) gegrond verklaart, neemt zij een van de maatregelen waarin dit reglement in artikel 92 voorziet.
90. De secretaris van de Beklagcommissie zendt per aangetekend schrijven een afschrift van de beslissing aan de klager en aan de beklagde, alsmede aan de Klachtencommissie. De uitspraak is

ondertekend door de voorzitter en de secretaris van de Beklagcommissie.

91. De secretaris van de Klachtencommissie zendt een afschrift van de beslissing aan het Bestuur van de LBvR, wanneer de uitspraak onherroepelijk is geworden.

5.8 Maatregelen

92. De Beklagcommissie kan de volgende maatregelen opleggen:
- de klacht wordt al dan niet gedeeltelijk gegrond verklaard zonder dat er een maatregel aan verbonden wordt;
  - waarschuwing;
  - berisping;
  - voorwaardelijke ontzetting uit de LBvR, met een proeftijd van een jaar;
  - schorsing van het lidmaatschap van de LBvR voor een periode van ten hoogste één jaar;
  - uitsluiting van toekomstig lidmaatschap van de LBvR voor een door de Beklagcommissie te bepalen termijn;
  - ontzetting uit de LBvR.
93. Bij beslissingen deelt de Beklagcommissie mee op welke gronden de betreffende beslissing is genomen.
94. Wanneer de uitspraak onherroepelijk is geworden, kan de Beklagcommissie bepalen dat deze, indien de ritueelbegeleider verbonden is aan een overheid of instantie, aan deze overheid of instantie schriftelijk wordt medegedeeld.⁴
95. Eveneens wordt de uitspraak, wanneer deze onherroepelijk is geworden, schriftelijk ter kennis gebracht aan alle leden van de LBvR, dan wel gepubliceerd in een daartoe geschikt medium. Bij

---

⁴ Dit is van toepassing wanneer de ritueelbegeleider in dienst is van een instantie, of buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand is.

maatregelen a. tot en met f. zal dit geanonimiseerd geschieden, bij maatregel g. met naam en toenaam.

96. Alle bovenvermelde maatregelen worden van kracht wanneer de termijn waarbinnen de betrokkene in beroep kan gaan tegen de uitspraak van de Beklagcommissie is verstreken en binnen die termijn geen beroep is ingesteld bij de Commissie van Beroep.

5.9 Instellen van beroep

97. Gedurende zes weken na de uitspraak kunnen zowel de klager als de beklagde tegen een beslissing van de Beklagcommissie in beroep gaan bij de Commissie van Beroep.
98. Ook tegen beslissingen als bedoeld onder artikel 54 en 55 van dit reglement staat beroep open. De Commissie van Beroep kan in geval van gegrondbevinding van een beroep als in de vorige zin genoemd de behandeling van de klacht terugverwijzen naar de Klachtencommissie.
99. Het beroep wordt schriftelijk per aangetekend schrijven of e-mail ingediend bij de secretaris van de Commissie van Beroep. Het beroepschrift bevat ten minste:
- naam, adres en woonplaats van degene die beroep aantekent,
  - dagtekening,
  - een afschrift van de uitspraak van de Beklagcommissie waartegen beroep wordt aangetekend,
  - de gronden waarop het beroep rust.
100. De secretaris van de Commissie van Beroep brengt de secretaris van de Klachtencommissie van het ingediende beroep op de hoogte en verzoekt de secretaris om toezending van een afschrift van alle op de zaak betrekking hebbende stukken.
101. De secretaris van de Commissie van Beroep stelt het bestuur van de LBvR op de hoogte van het beroep.

102. De Commissie van Beroep beslist op het beroep. Zij kan daarbij de uitspraak van de Beklagcommissie geheel of gedeeltelijk bevestigen, wijzigen, of vernietigen.
103. De beslissing in beroep bevat de gronden waarop zij rust.
104. De artikelen 75 tot en met 96 (paragraaf 5.5, 5.6, 5.7 en 5.8) zijn van overeenkomstige toepassing, voor zover de aard van de procedure in beroep zich daartegen niet verzet.
105. De secretaris van de Commissie van Beroep zendt van de uitspraak van de Commissie van Beroep per aangetekende brief een afschrift aan de beklagde, de klager, het bestuur en de Klachtencommissie.

5.10 Wraking

106. Leden van de Beklagcommissie of de Commissie van Beroep kunnen worden gewraakt op grond van feiten en/of omstandigheden, waardoor hun onpartijdigheid niet verzekerd is.
107. Het verzoek wordt gedaan zodra de samenstelling van de Beklagcommissie (of de Commissie van Beroep) aan de verzoeker (klager of beklagde) bekend zijn geworden, of zodra hem of haar in de procedure nieuwe feiten of omstandigheden bekend worden die aanleiding geven tot een verzoek om wraking. Het verzoek om wraking geschiedt schriftelijk en gemotiveerd en wordt ingediend bij de secretaris van de commissie waar de klacht aanhangig is. Indien de hoorzitting een aanvang heeft genomen kan het verzoek ook mondeling geschieden.
108. Bij een verzoek tot wraking wordt de procedure geschorst tot het moment dat er is besloten.
109. Op het verzoek tot wraking wordt zo spoedig mogelijk beslist door de overige leden van de Beklagcommissie (of Commissie van Beroep), nadat deze de verzoeker en het lid waartegen het wrakingsverzoek zich richt hebben gehoord.

110. Indien het lid waartegen het wrakingsverzoek zich richt daarin berust of het wrakingsverzoek wordt toegewezen, blijft de behandeling van de klacht geschorst tot het moment dat een vervangend lid in de Beklagcommissie (of Commissie van Beroep) zitting heeft genomen.
111. Tegen de beslissing van de Beklagcommissie over de wraking kan de betrokkene binnen een week een beroep instellen bij de Commissie van Beroep.
112. De beslissing van de Commissie van Beroep wordt zo spoedig mogelijk medegedeeld aan de klager, de beklagde, en de Beklagcommissie.
113. Indien een lid van de Beklagcommissie of de Commissie van Beroep van mening is dat zijn onpartijdigheid niet kan worden verzekerd, zal deze zich terugtrekken. De behandeling wordt geschorst tot het moment dat een vervangend lid in de commissie zitting heeft genomen.

5.11 Slotbepalingen

114. Van alle in dit Klachtenreglement bepaalde termijnen kan worden afgeweken op grond van zwaarwegende omstandigheden.
115. In alle gevallen waarin dit Klachtenreglement niet voorziet beslist de commissie waarbij de klacht aanhangig is.
116. De secretarissen van de commissies dragen zorg voor het bijhouden van een dossier van iedere behandelde klacht, op zodanige wijze dat geheimhouding verzekerd is. Het dossier wordt maximaal twee jaar na afhandeling ervan bewaard of ten minste zo lang als nodig is voor het uitvoeren van de maatregelen of de mogelijkheid van beroep.
117. Beide commissies zijn vrij om naar aanleiding van de behandeling van een klacht aanbevelingen te doen aan het bestuur van de LBvR, teneinde in de toekomst soortgelijke klachten te voorkomen.

Bijlage: toelichting en verantwoording

De definitie van ritueelbegeleiding

Kern van de beroepsstandaard is de definitie:

Ritueelbegeleiding is
**professionele
begeleiding
bij rituelen**
rondom een **afscheid**
of andere **bijzondere levensmomenten**
waarbij deze een **diepere betekenis** krijgen.

De begrippen zijn ontleend aan de praktijk zoals die anno 2019 ten tijde van het schrijven ervan bestond.

Theoretisch worden rituelen gezien zoals ook **Grimes**⁵ die beschrijft. In de kern zijn wij het met Grimes eens dat er geen definitie bestaat die zowel de gevarieerde praktijk recht doet als ook alle aspecten kan beschrijven. De definitie kan eerder als een werkhypothese worden beschouwd: deze klopt, totdat iemand op goede gronden komt met een beter alternatief.

We beschouwen de afzonderlijke termen nader.

---

⁵ Grimes, R. (2014). *The Craft of Ritual Studies*. New York: Oxford University Press.

Begeleiding bij rituelen

De basis binnen de definitie is: **begeleiding bij rituelen**. Dat is wat ritueelbegeleiders doen. Alhoewel dit niet meer is dan het herhalen van de twee geledingen in de aanduiding van het beroep is het toch veelzeggend, in die zin dat er geen specifieke begeleiding genoemd wordt. De methodiek die voor begeleiding gekozen wordt, kan per ritueelbegeleider variëren.

De term *rituelen* wordt verderop uitgebreid toegelicht.

De *begeleiding* betekent enerzijds dat de ritueelbegeleider niet uit handen neemt wat de participanten aan het ritueel zelf kunnen en willen doen. De rb zal hen stimuleren en adviseren in haalbare vormen van bijdragen aan het ritueel. Ook de directe omgeving zal worden aangespoord mede invulling te geven aan het ritueel.

Anderzijds zal de ritueelbegeleider wel degelijk de leiding nemen en de regie voeren. Dat is altijd en principieel plaatsvervangend, want de opdrachtgever en overige participanten zijn leidend. Voor deze regisseursrol heeft een ritueelbegeleider empathische vermogens nodig. Hij zal die inbedden in zijn professioneel handelen.

Er kan gebruik worden gemaakt van formeel of informeel leiderschap binnen de groep betrokkenen. Dat is kan de formele opdrachtgever zijn, maar lang niet altijd. Begeleiding krijgt hier de vorm van coaching en facilitaire ondersteuning.

Naast deze kern zijn er drie kwalificaties: de eerste zegt iets over de wijze van werken, namelijk professioneel. De tweede betreft de context waarin gewerkt wordt, voor het overzicht verdeeld in twee groepen: afscheid en bijzondere levensmomenten. De derde kwalificatie zegt iets over het (beoogd) effect: het verkrijgen van diepere betekenis.

Professioneel

De ritueelbegeleider wordt geacht zich professioneel te gedragen. Dat betekent in dit verband dat er sprake is van het toepassen van kennis en kunde, zoals verwoord in de competenties in de kwaliteitsstandaard, hoofdstuk 2 van deze beroepsstandaard.

Verder hoort erbij dat de ritueelbegeleider aanspreekbaar is op diens houding en gedrag zoals geformuleerd in de beroepscode, hoofdstuk 4. De ritueelbegeleider onderwerpt zich aan de klachtenprocedure zoals verwoord in hoofdstuk 5, mocht het zich onverhoopt voordoen.

Om een professie te kunnen uitoefenen, moet men bekwaam zijn. Deze bekwaamheid dient onderhouden te worden, zeker als de omstandigheden waarin het werk wordt verricht, voortdurend veranderen. De ritueelbegeleider zal zijn vaardigheden willen onderhouden en dus permanente educatie nodig hebben.

Daarnaast zal de ritueelbegeleider het vak ook daadwerkelijk met enige regelmaat uitoefenen om het gevoel met de praktijk te kunnen vasthouden. Om hoge kwaliteit te leveren, moeten immers veel dingen met een zeker gemak gedaan kunnen worden, opdat er aandacht kan zijn voor de fitnesses. Het maken van voldoende 'vlieguren' is dus een vereiste.

Het betekent verder dat iemand die tot het vak adequaat is opgeleid en het heeft uitgeoefend, maar nu nog slechts zeer sporadisch doet, geen professional meer is, geen beroepsbeoefenaar, zij het dat in die gevallen wel degelijk op professioneel niveau en op professionele wijze sprake kan zijn van ritueelbegeleiding.

Afscheid

Historisch zijn ritueelbegeleiders ritueelbegeleider bij afscheid, rondom de laatste levensfase. Zo is het vak begonnen, en dat is wat **Serné**⁶ deed en erover schreef.

De meeste ritueelbegeleiders begeleiden bij uitvaarten. Een nadere precisering is nodig. Naast de afscheidsdienst zelf – er zijn andere termen in omloop, maar daarover meer verderop – worden ook andere momenten rond de uitvaart ritueel vormgegeven. Denk aan het sluiten van de kist, het begraven van een urn, het verstrooien van de as, het plaatsen van de steen of de houten schijf op het graf.

Onder de noemer ‘rondom de dood’ vallen ook de collectieve herdenkingsrituelen. Denk aan de bijeenkomsten jaarlijks begin november, in het katholieke deel van het land een moderne vorm van Allerzielen, en elders echt iets nieuws. En de tweede zondag in december, Wereldlichtjesdag, het herdenken van overleden kinderen. Midwintervieringen zijn nogal eens gecombineerd met herdenken van de overledenen. Voorts bestaan er nog rituelen als krachtbetuiging in de laatste levensfase, en om het geleefde leven te vieren.

Bijzondere levensmomenten

Steeds meer ritueelbegeleiders richten zich (ook) op andere rituelen: naast uitvaarten ook huwelijken, en bij het begin van een leven vaak als alternatief voor het kerkelijk doopsel. Andere momenten die vragen om rituele vormgeving zijn: scheiding, verhuizing, verlies en verandering van werk, de overgang, pensionering, emigratie en persoonlijke

---

⁶ Serné, M. (2011). *Ondersteboven & binnenstebuiten. Rouwdagboek*. Utrecht, Kok.

bijzondere momenten. In een van de opleidingen is het curriculum nu gesplitst in de variant ‘rondom de dood’ en de variant ‘bij leven’.

Diepere betekenis

De werkwijze van de ritueelbegeleider is gebaseerd op een inhoudelijke benadering. Bij de ritueelbegeleider komen de praktische kanten voort uit de inhoudelijke benadering. Hierdoor onderscheidt de ritueelbegeleider zich van uitvaartverzorger voor wie juist de praktische componenten rond het organiseren van een uitvaart belangrijk zijn.

Bij bijvoorbeeld huwelijken zal de ritueelbegeleider zich onderscheiden van de ‘gewone’ ambtenaar van de burgerlijke stand, die de huwelijksluiting anders benadert: vanuit het juridische naar het inhoudelijke, terwijl de ritueelbegeleider eerder de weg gaat van het inhoudelijke naar de vorm, waarbij het juridische aspect wordt ingevlochten in de ceremonie.

Betekenis is uitdrukkelijk niet verwoord als *zingeving*. Betekenis kan namelijk op verschillende manieren totstandkomen die in richting tegengesteld zijn: als betekenis die er in gelegd wordt, zin die aan het levensmoment gegeven of toegekend wordt, of als betekenis die zichzelf openbaart en ontvangen wordt, waarvandaan dan ook. Geen zingéving, maar zinverkrijging. Wij vermijden hier de religieuze termen, dus we spreken niet van genade.

Diepere duidt hier niet op de onmiddellijk ervaren toegankelijke betekenis: we blazen bellen, dus we ervaren bellen die al dan niet omhoog gaan en uiteenspatten. De diepere betekenis duidt op de

symbolische betekenis, zoals **Lukken**⁷ die ook noemt in zijn drieslag: symbool, symboolhandeling, symbooltaal.

Al het werk van de ritueelbegeleider, vanaf het gesprek met de opdrachtgever tot en met de daadwerkelijke uitvoering van het ritueel, is gericht op het doen ervaren van die diepere betekenis door de deelnemers aan het ritueel. Dé deelnemers, want in principe zou het moeten werken voor alle deelnemers.

De term spiritualiteit ligt hier voor de hand, omdat uitgangspunt is, de mensvisie is, dat elke mens spiritueel is, of deze dat nu weet van zichzelf of niet, of deze dat kan articuleren of niet.

Het is aan de ritueelbegeleider om juist deze kant van iemands persoonlijkheid en leven boven water te krijgen. Dat kan direct, door daar zelf over te schrijven en spreken, maar ook in de vorm van het zodanig in gesprek gaan met de familie dat zij daartoe in staat zijn. Je versterkt zo hun biografische competentie. Vergelijk in dit verband **Van Knippenberg**⁸.

Die diepere betekenis is een ervaren betekenis. Die kan niet louter verstandelijk zijn, ook het gevoel, de intuïtie en ook het lichaam kan deze betekenis ervaren.

Overigens is de breedte van de gebruikte middelen in het ritueel er mede op gericht om zo veel mogelijk kansen te bieden om die diepere betekenis te ervaren. Wie op welk moment en bij welk onderdeel van het ritueel dit ervaart, dat is niet te sturen. Dat is van vele factoren afhankelijk die niet binnen het bereik van de ritueelbegeleider liggen.

---

⁷ Lukken, G. (2003) *Rituelen in overvloed. Een kritische bezinning op plaats en gestalte van het christelijke ritueel in onze cultuur*. Baarn, Gooi & Sticht.

⁸ Knippenberg, T. van (2005). *Existentiële zielzorg. Tussen naam en identiteit*. Zoetermeer, Meinema.

Denk aan de eigen geschiedenis met levenservaringen en ieders gevoeligheden voor eerder het woord of meer het beeld of de muziek.

Wat dient te worden nagestreefd is enigerlei transformatie. Dit sluit wat betreft rituelen rond de dood ook aan bij de theorie van **Overtoom**⁹ en van **Stroebe en Schut**¹⁰. De beweging van verlies naar herstel en terug dient door het ritueel manifest te worden. Het expliciteren van het opgetreden verlies is van belang, anders krijgt ontkenning te veel ruimte. Het uitdrukkelijk noemen van een toekomstperspectief voor de nabestaanden is ook noodzakelijk. Een appel aan de aanwezigen om daar een actieve rol in te spelen, voor zichzelf en voor elkaar, is op zijn plaats. Juist in zulk een context is de mens eerder heteronoom dan autonoom. Eerder sociaal dan solistisch.

Dit geldt mutatis mutandis ook voor een huwelijksceremonie. Ook daar komen de verscheidene aspecten van een overgangsritueel ook aan de orde, er wordt ook afscheid genomen van een levensfase en wordt een nieuwe levensfase aangegaan. In de huidige tijd zullen veel huwelijksluitingen overigens meer het karakter vertonen van een bestendigingsritueel dan van een *rite de passage*.

Een zekere mate van eerlijkheid over de hoofdpersoon of hoofdpersonen en diens/hun levenswandel is belangrijk. Daarbij is het streven om dat te doen met mildheid. Dat houdt nog een scala aan mogelijkheden open voor de toon en de feitelijkheden die genoemd moeten worden. De uitersten van natrappen en heilig verklaren zal de ritueelbegeleider zelf vermijden en zij zal ook de familie stimuleren om dat eveneens te doen. Zowel bij een uitvaart als een huwelijk geldt voor

---

⁹ Overtoom, T. (2014). Rouw en rituelen. Een theoretisch model. In: J. Maes & H. Modderman (red.), *Handboek rouw, rouwbegeleiding, rouwtherapie. Tussen presentie en interventie*. [pp. 421-432], Antwerpen: Witsand.

¹⁰ Stroebe, M. & H. Schut (1999). The Dual Process Model of Coping with Bereavement: Rationale and Description. *Death Studies*, 23 (3), 197–224.

oud zeer: het doet misschien nog zeer, maar het is wel oud. De rituelen zijn door hun aard van overgangsritueel ook toekomstgericht, en oud zeer dient dan niet meegezeuld te worden.

Een andere dimensie is die van de meerdere kringen van nabestaanden. Als het ritueel alleen betekenis, laat staan diepere betekenis, heeft voor de eerste rij, dan is het onvoldoende. Allen die actief of passief deelnemen aan het rituele gebeuren dienen er iets aan te ervaren, minstens in beginsel. Wie zich er bewust voor afsluit zal niet bereikt kunnen worden, maar dan is het een eigen keuze van die persoon, niet omdat het niet zou kunnen, niet voorhanden is.

De definitie van rituelen

De term ritueel of rituelen is cruciaal in deze hele beroepsstandaard. Er is gekozen voor een definitie die zo min mogelijk een definitie wil zijn – eerder descriptief dan prescriptief – en zo breed is dat niet alleen uitvaarten eronder vallen, maar ten principale ook de andere ons bekende rituelen in de praktijk van de ritueelbegeleider.

Anderzijds wil de definitie wel bereiken dat er een begrenzing is: niet alles is een ritueel, al lijken sommige bestaande definities dat wel te impliceren. Ritueelbegeleiders houden zich niet bezig met het ritueel vormgeven van het dagelijkse tanden poetsen, om maar iets te noemen. Die context is niet die waarin de ritueelbegeleider werkt.

Dit overwegend is tot de volgende omschrijving gekomen:

een **compositie**
van **bewust vormgegeven**
handelingen
waaraan **de betrokken personen**
een **bijzondere betekenis** en **waarde** ontlenen.

In een ritueel wordt een **proces gemarkeerd** met behulp van **symbolen, woorden, beelden, klanken, en handelingen**.

Door een persoonlijk, op maat gesneden ritueel

krijgt dit proces een **diepere betekenis**.

Handelingen

De kern is: **handelingen** waaraan betekenis en waarde worden ontleend.

Dat houdt in: als er niets gebeurt, als er niet iets gedaan wordt, is er geen handeling en is er dus ook geen ritueel.

Dat gebeuren kan allerlei vormen aannemen, maar per definitie heeft een ritueel dus een tijdsduur. Het is geen moment, maar een reeks momenten. Welk moment beslissend is, welk moment bij welke betrokkene omvorming teweegbrengt, dat kunnen we niet met zekerheid vooraf zeggen. We kunnen wel een hypothese daarover formuleren, maar het is een veel voorkomende ervaring onder ritueelbegeleiders dat je altijd nog voor verrassingen kunt komen te staan.

Compositie

Het ritueel kan de hele bijeenkomst omvatten, meestal (maar niet per se) inclusief het binnentreden van de rituele ruimte, al dan niet in groepen, en de rituele ruimte aan het einde weer verlaten. Dan liggen entree en vertrek binnen de grenzen van het ritueel. Dit ritueel in brede zin bestaat uit een **compositie** van elementen die bij elkaar horen maar ook van elkaar onderscheiden worden. Zij worden niet in een willekeurige volgorde verricht, maar hebben een bewuste sequentie.

Een huwelijksceremonie is in de kern immers altijd een samenkomst waarbij twee mensen aan het begin nog ongehuwd zijn en bij het verlaten van de ruimte getrouwd zijn. Dit kan zelfs verdubbeld worden, als een burgerlijk én een kerkelijk huwelijk gesloten wordt.

Een uitvaart is het samenkomen met de overledene en weer uiteen gaan zonder het lichaam van de overledene. Dat ieder zijns of haars weegs gaan is de kern van afscheid nemen.

De onderdelen van het ritueel krijgen omwille van de grondstructuur hun plaats in het geheel. Variaties zijn mogelijk, maar de ritueelbegeleider zal het ritueel zo vormgeven dat het beoogde effect – *de betrokken personen ontlenen er een bijzondere betekenis en waarde aan* – maximaal zal zijn.

Bewust vormgegeven

De handelingen hebben niet alleen als kenmerk dat ze een compositie vormen, maar ook dat zij in hun elementen en als geheel **bewust** zijn **vormgegeven**. Stilering is essentieel voor een ritueel. Zelfs als het heel losjes en informeel wordt uitgevoerd, dan nog is er sprake van stilering. Zonder dat kan er geen ritueel zijn. Dan valt de handeling namelijk terug naar het niveau van de loutere functionaliteit. Dan is er geen meerduidigheid meer aanwezig, dan kan er niet meer gerepresenteerd en gesymboliseerd worden. En kan er geen bijzondere betekenis meer gegenereerd worden.

Betrokken personen en persoonlijk, op maat gesneden

De **betrokken personen** zijn niet alleen de hoofdpersonen, maar allen die om hen heen staan: naaste familie, wat verdere familie, vrienden, soms al decennia aanwezig en betrokken, (oud)collega's,

verenigingsmensen, mensen die er in afgeleide zin bij horen. Er zijn meerdere kringen van betrokkenen. Het ritueel vereist dan ook dat het zowel **persoonlijk** is – het moet over *déze* mens of mensen gaan – maar ook collectief is: herkenbaarheid is voorwaarde voor het meebelevan van het ritueel.

Als een ritueel echter doorschiet in het collectieve, kan het juist weer onpersoonlijk worden. Dan ontstaat de situatie dat het ritueel passend wordt voor iedereen, en daarmee passend voor niemand. Een andere naam op de stippeltjes en de rest blijft hetzelfde, dat is niet wat het vak van ritueelbegeleiding inhoudt.

Bijzondere betekenis en waarde

Het ontlenen van **bijzondere betekenis** en **waarde** zal voor elk van de betrokkenen anders verlopen. De ritueelbegeleider zal er naar streven om het ritueel zo vorm te geven en te componeren dat de kansen voor iedere aanwezige de ruimte heeft om dat ook daadwerkelijk te kunnen.

Proces

Het **proces** dat gemarkeerd wordt door het ritueel is al langer gaande en zal na afloop ook niet ophouden. Er is sprake van een cesuur, niet van een breuk, tenzij het over een overledene gaat. Maar zelfs dan zijn er veel levensovertuigingen die menen dat ook dan er geen absolute breuk is maar een overgang naar een volgende fase.

Dit inzicht vraagt van de ritueelbegeleider om zich in dat proces te voegen en het ritueel daar op te laten aansluiten, zowel naar het verleden als naar de toekomst.

Markeren

Markeren betekent in dit verband: er bewust tijd voor nemen, er bij stil staan, je uit de stroom van het dagelijks leven begeven en een tijdlang alleen maar aandacht hebben voor het hier en nu. Kenmerkend hiervoor is het uit- of minstens stilzetten van ieders smartphone.

Sinds de Griekse oudheid worden de begrippen *chronos* (de voortschrijdende tijd) en *kairos* (het juiste moment) hiervoor gebruikt. De markering vraagt om een heldere vormgeving van begin en eind, van het een wijle anders in de tijd staan dan daarvoor en daarna.

Symbolen, woorden, beelden, klanken, en handelingen

Symbolen, woorden, beelden, klanken, en handelingen zijn de bouwstenen van het ritueel, en elk ervan kan de ander versterken en draagt bij aan het effect van het geheel.

Daarom doen aanduidingen als *woorddienstbegeleider* of *ambtenaar* te weinig recht aan deze veelheid aan elementen die door de ritueelbegeleider tezamen worden gevoegd tot een ‘in sich stimmig’ geheel.

Door duiding en framing kan worden verbonden, kan de beleving van een element veranderd worden en daarmee de werking verbeteren.

Die duiding en framing zal de ritueelbegeleider met mate toepassen, want anders verliest het ritueel zijn karakter van onmiddellijkheid, van directeikbaarheid en toegankelijkheid. Dat gevaar bestaat als de uitleg de eigenlijke tekst en handeling in omvang sterk overtreft. Wij zijn van mening dat het benoemen van het ritueel zinvol kan zijn, al zijn sommige anderen streng in de leer en vinden dat een ritueel geen enkele toelichting nodig zou moeten hebben en ook niet mag krijgen, anders is het leeg.

Rollen

Adviseur

Een aantal rollen is gericht op het proces dat de ritueelbegeleider begeleidt. Omdat niet de ritueelbegeleider bepaalt, maar de opdrachtgever(s), is de rol in aanvang adviserend, wijzend op mogelijkheden en beperkingen. De ene keer is de ritueelbegeleider iets dwingender als deze meent dat de opdrachtgever geen verstandige keuze maakt, maar de beslissing blijft bij de opdrachtgever. De ritueelbegeleider zal wijzen op consequenties van die keuzen.

Het is belangrijk bij bepaalde keuzen en adviezen in overleg te gaan met de andere professionals.

Coördinator

Als coördinator maakt de ritueelbegeleider van de onderdelen een geheel en stemt ieders aandeel op elkaar af.

Organisator

Praktische belemmeringen kunnen worden weggenomen door als organisator op te treden. Dit betekent het bewaken van de tijd, zorgen dat zaken op tijd met anderen worden besproken en dat technische aspecten niet in de weg staan van het inhoudelijk proces.

Regisseur

Indien meer sturing nodig is, zal de rol van regisseur prominenter zijn.

Behartiger van de belangen van alle participanten

Alle participanten hebben deels parallel lopende, deels haaks op elkaar staande belangen. De ritueelbegeleider streeft ernaar ieders belang aandacht te geven en met elkaar in overeenstemming te brengen. Dit uiteraard voor zo ver de betrokkenen elkaar die ruimte ook geven.

Indien nodig zullen sommigen gevraagd worden wat minder nadrukkelijk hun positie te manifesteren en anderen worden uitgenodigd juist meer hun belang en wens te uiten.

Mediator

Als daar een probleem ligt, krijgt de ritueelbegeleider als vanzelf de rol van mediator. Hij onderzoekt wat ieder minimaal nodig heeft om het een goed ritueel te laten zijn en wat men verdragen kan voor een ander zonder dat het de eigen goede beleving in de weg staat.

Het belang van de opdrachtgever weegt hierin zwaarder dan dat van medeprofessionals.

Vormgever

In het ritueel worden emoties en gedachten gestileerd weergegeven. Dit vormgeven is niet om de inhoud te verdoezelen maar die juist sterker naar voren te laten komen. De inhoud bepaalt de vorm en de vorm leidt tot een verdiepte inhoud.

Met grote zorgvuldigheid worden de elementen van het ritueel vormgegeven, zodat ze beter uit de verf komen en een geheel vormen. Vormgeving gebeurt zowel op macroniveau – de opzet en opbouw van het gehele ritueel – als op microniveau, de vormgeving van de onderdelen, of dat nu woorden zijn, muziek, beeld of handelingen.

Voorganger

Het zichtbare deel speelt zich altijd af in een min of meer openbare setting. Veel mensen zien de ritueelbegeleider op dat moment aan het werk.

Het (doen) voltrekken van het ritueel is waar de voorafgaande periode naartoe is gewerkt: dan moet het gebeuren. Ook als anderen (onderdelen van) het ritueel voltrekken, blijft de ritueelbegeleider de voorganger die meekijkt en inspringt als de situatie daarom vraagt.

Behartiger van de spirituele dimensie

Uit zichzelf zal er door de opdrachtgever(s) voldoende aandacht gegeven worden aan de cognitieve, fysieke en emotionele dimensie van het leven. Juist de spirituele dimensie moet daarom extra aandacht krijgen van de ritueelbegeleider omdat deze anders onderbelicht blijft. Het zoeken naar manieren om te zeggen wat bijna niet te zeggen is – een van de kenmerken van de spirituele dimensie – is bij uitstek een taak voor de ritueelbegeleider.

Voorlichter

Een ritueelbegeleider zal over zichzelf vertellen. Dat gebeurt in het eerste contact met een opdrachtgever, maar ook daarna kan het belangrijk zijn helderheid te geven over wie de ritueelbegeleider is, wat deze doet en hoe het proces gaat verlopen. De ritueelbegeleider legt uit wat hij toevoegt aan het geheel van het ritueel.

Daarnaast zal het nog heel wat jaren noodzakelijk blijven dat elke ritueelbegeleider ook vertelt wat het beroep van ritueelbegeleider inhoudt. Want het zal nog jaren duren voordat iedereen, van potentiële opdrachtgevers tot andere professionals, meteen weet wat je doet wanneer je je als ritueelbegeleider voorstelt.

Veel ritueelbegeleiders voelt zich daarnaast geroepen om zichzelf en het vak over het voetlicht te brengen door: aanwezig te zijn op vak- en publieksbeurzen, lezingen te geven, les te geven, columns, artikelen, boeken te schrijven en via de sociale media aanwezig te zijn.

Ondersteuner

Hoewel een ritueelbegeleider de opdrachtgever(s) aanmoedigt zelf actief betrokken te zijn bij de voorbereiding van de rituele uitvoering, stelt de ritueelbegeleider zich ook beschikbaar voor het bieden van praktische ondersteuning, uiteraard alleen indien dit behoort tot zijn vaardigheden.

Het mentaal ondersteunen en bemoedigen van de opdrachtgever(s) is een belangrijk aspect van het werk van de ritueelbegeleider. Op bijzondere momenten in het leven is soms extra steun en aanmoediging welkom. Een ritueelbegeleider is dan een luisterend oor en beoogt de opdrachtgever(s) zelfvertrouwen geven om het ritueel zelf mee voor te bereiden en er een actieve rol in te spelen.

Competenties

Indeling en keuzen

De competenties zijn voor een deel met kleine aanpassingen overgenomen van die voor de geestelijk verzorger zoals door de VGVZ vastgelegd in de **Beroepsstandaard geestelijk verzorger**¹¹ van 2015. Hierbij is gebleken dat er vele overeenkomsten bestaan tussen beide beroepen.

Er zijn ook specifieke competenties vermeld. Denk aan de artistieke competentie. Die hebben wij ontleend aan de Duitse zusterorganisatie **Bundesarbeitsgemeinschaft Trauer-Feier e.V.** die spreekt van “künstlerisch-gestaltendes Gesamtgeschehens”.

Gekeken is naar de competenties die de opleiding van Het Moment voor het vak noodzakelijk acht. Ook de formuleringen zoals wij die aantreffen bij de hbo-opleiding tot levensbeschouwelijk werker (Fontys Hogeschool Tilburg) vormen een inspiratiebron.

De verwoording is bewust algemeen gehouden. De totale praxis van ritueelbegeleiding zou in principe hiermee moeten worden bestreken.

---

¹¹ VGVZ (2016). *Beroepsstandaard geestelijk verzorger 2015*. Amsterdam, VGVZ.

Anders gezegd: met deze competenties zou elke ritueelbegeleider een toereikend instrumentarium moeten hebben om te kunnen werken, of het nu bij leven of rondom de dood is. De lijst is in die zin compleet. Maar er staan evenmin competenties in die een ritueelbegeleider weg zou kunnen laten. Bij het ontbreken van die competentie zakt het niveau. De directe gevolgen zijn niet altijd acuut en ernstig, maar vereist wel dat de na- en bijscholing zich juist op die gebieden richt.

Kun je competenties wel vastleggen en toetsen?

Een terechte vraag. Voor het antwoord zijn wij te rade gegaan bij **Vosman en Baart**.¹² In *Aannemelijke zorg* hebben zij een benadering ontwikkeld voor de zorg. Met enkele aanpassingen is die benadering ook geldig voor het werk van ritueelbegeleiders. Wellicht zal het in bepaalde opzichten eerder kloppen met de praxis van ritueelbegeleiding rondom de dood, maar ook voor andere bijzondere levensmomenten is een vertaalslag te maken.

Zij pleiten voor aandacht en waardering voor een andere kennis en kunde naast wat min of meer objectief meetbaar is. Zij noemen het *praktische wijsheid* en brengen die in verband met de termen *prudentie* en *phronesis*. Het gaat hierbij om het ontdekken en realiseren van uitmuntendheid.

Een bruikbare omschrijving van praktische wijsheid kunnen we ontlenuen aan **Ricoeur**¹³ (via Vosman en Baart): ‘wijsheid gedacht binnen praktijken’. Of meer uitgewerkt: ‘De uitmuntendheid van een praktijk kan enkel en alleen in die praktijk worden ontdekt. Deze kennis kan pas worden ontdekt door de activiteit: zij is niet door een andere rationaliteit vast te stellen. Juist de praktische wijsheid is het vermogen

---

¹² Vosman, F. & A. Baart (2008). *Aannemelijke zorg. Over het uitzieden en verdringen van praktische wijsheid in de gezondheidszorg*. Den Haag, Lemma.

¹³ Ricoeur, P. (1990), *Soi-même comme un autre*. Paris, Editions du Seuil.

om *in actu* te ontdekken wat uitmuntend is. Daarvoor zijn dus beroepsbeoefenaren nodig.’

Die kennis komt tevoorschijn door voortdurende praktijk, en reflectie daarop en dialoog daarover. Een proces dat Vosman en Baart ‘uitzieden’ noemen. Dat uitzieden van die praktische wijsheid zorgt er voor dat het niet puur subjectieve kennis blijft, omdat dat uitzieden niet alleen in zichzelf gebeurt maar ook samen met anderen. Hier blijkt ook helder de noodzaak tot intervisie en supervisie. *“Ervaring wordt door de beroepsbeoefenaren zelf beklopt, uitgefilterd. Praktische wijsheid komt niet tot stand uit lesboeken, maar ook niet zonder meer uit ervaring.”* Het is dus aan de beroepsbeoefenaren zelf om dit te bewerkstelligen en zo het beroep naar meer uitmuntendheid te laten ontwikkelen.

Zo bezien is deze beroepsstandaard altijd in beweging en zal voortdurend tegen het licht moeten worden gehouden door het werkveld zelf.

De afzonderlijke competenties

1 Hermeneutische competentie

De drieslag ‘verstaan – vertolken – duiden’ en het verbinden van expressies met levensverhalen vindt plaats in de driehoek van zender, ontvanger en de besproken zaak. Zoals **Schillebeeckx**¹⁴ het uitdrukt in zijn *Collegedictaat over hermeneutiek*: “Spreken heeft (in de klassieke visie) een existentiële dimensie: sprekend staan mensen zinnemend en zingevend met andere mensen in één en dezelfde wereld als levenscontext.”

---

¹⁴ Schillebeeckx, E. (2004), *Collegedictaat Hermeneutiek. Collegejaar 1978-1979*. Nijmegen, Stichting Edward Schillebeeckx.

Indien er echter sprake is van geschreven teksten – en geschreven teksten vormen een van de bronnen voor de ritueelbegeleider in het vertolken – wordt het ingewikkelder. Dan is de rol van duider prominenter.

Het gebruik van de term *zingeving* is een concessie onzerzijds aan het veelvoorkomende spraakgebruik op dit gebied. Het wil uitdrukkelijk ook insluiten een benadering die eerder zal spreken over zinontvangen of, zoals Schillebeeckx, zinneming, het ervaren van zin van elders, anders dan zin die er zelf in is gelegd. Zo laten we in het midden op welke wijze en in welke richting de verhouding tussen het immanente en het transcendente tot stand komt en in stand blijft.

Deze breedte is noodzakelijk gezien de breedte van de levensovertuigingen van de mensen waar wij voor werken: van volstrekte atheïsten en agnosten tot diepgelovigen van diverse denominaties. De plaatsing van zichzelf als mens ten opzichte van de anderen, de (rest van de) natuur, de gehele kosmos, het boven- of buitennatuurlijke, die plaatsing is in de 21^e eeuw niet meer langs lijnen van confessies te beschrijven maar is veelal een mengvorm van delen uit de oorspronkelijke levensvisie ('van huis uit') met moderne en postmoderne rationele beschouwingwijzen, vaak op een eclectische manier samengevoegd met soms zelfs geen sluitende innerlijke logica. De variant van het zich rekenen tot meerdere tradities of levensovertuigingen (*multiple religious belonging*) is onderzocht door **Kalsky**¹⁵ en **Van der Braak** en beschreven in *MIX – Flexibel geloven*.

Zoals dat al gold voor middeleeuwse theologen als Thomas van Aquino geldt ook voor de hedendaagse ritueelbegeleiders dat men met gepaste schroom en voorzichtigheid dient te spreken over dat wat zich aan gene zijde van de ratio voordoet en zich welhaast aan de

---

¹⁵ Kalsky, M. & A. van der Braak (red.), *Mix. Flexibel geloven*. Amsterdam University Press.

mogelijkheden van de taal en andere uitdrukkingwijzen onttrekt. Desondanks is deze terughoudendheid eerder een aansporing om het wel naar beste vermogen te proberen, ook al is het resultaat onvolmaakt. Immers: daarvoor wordt de ritueelbegeleider nu juist gevraagd, om woorden en andere uitdrukkingen te vinden voor wat bijna onzegbaar is. Zo kan in de handeling in het nu verwezen worden naar de andere tijd, die in herinnering blijft en moet blijven.

In het ritueel zit altijd een element van het onmiddellijk verstaan, omdat het ritueel antropomorf is: het appelleert aan wat mensen met elkaar gemeenschappelijk hebben. Ook is er altijd een aspect van herhaling aanwezig: het is behalve wellicht persoonlijk en net even anders toch ook altijd herkenbaar. Rituelen zijn dan ook een veilige drager van betekenis.

Dat is anders bij teksten, die door hun loutere aanwezigheid nog geen drager zijn. **Wils**¹⁶ zegt daarover: *“... slechts degene die ze interpreteert kan met de kunst van de hermeneutiek en het medium van het commentaar de betekenis opnieuw beleven.”* Wils citeert **Assmann**¹⁷: *“Het pure bestaan van een tekst garandeert nog geen betekenis. Het pure bestaan van het ritueel doet dit wel, mits het ritueel in extremis geen lege handeling is geworden die door niemand wordt begrepen.”*

De hermeneutiek is nodig, maar het (doen) voltrekken van het ritueel zelf is de eerste verantwoordelijkheid van de ritueelbegeleider.

---

¹⁶ Wils, J.-P. (2008). Uitvaartrituelen op drift. Een korte fundamentele reflectie. In: E. Venbrux, et. al. (red.), *Rituele creativiteit. Actuele veranderingen in de uitvaart- en rouwcultuur in Nederland*. [pp. 121-134]. Zoetermeer: Meinema.

¹⁷ Assmann, J. (1997). *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München, Beck.

2 Empathische competentie

Deze competentie gaat over verbinding kunnen maken. Dat is de kern van empathie (vergelijk **Brown**¹⁸) De ritueelbegeleider moet weten dat dit het verschil is met sympathie. De emotie, de vreugde of het verdriet blijft van en bij die ander, het wordt niet het jouwe.

Er zijn ook opvattingen dat compassie beter is dan empathie, beter voor de ander en voor de ritueelbegeleider zelf. We kunnen wat **Plessen**¹⁹ in haar masterthesis onderzocht heeft voor geestelijk verzorgers ook toepassen op rb. Zij citeert **Stebnicki**²⁰, die *“laat zien dat geestelijk verzorgers zelf beïnvloed kunnen worden door de fysieke, emotionele en psychologische symptomen van de cliënt als gevolg van een empathische benadering in de begeleiding. De geestelijk verzorger kan gevoelens van rouw, verlies, angst en depressie ervaren als gevolg van de empathische reactie op de verhalen van de cliënt wat uiteindelijk kan resulteren in een burn-out. Dit roept de vraag op of er ook andere manieren zijn voor geestelijk verzorgers om in contact te staan met het lijden van de cliënt.”*

Compassie zou dan een alternatief kunnen zijn, of aanwezig zijn, present zijn (zie **Baart**²¹). Ook **Leget**²² onderzoekt dit onderscheid.

Een afgeleide eis vanuit deze competentie is inzicht in de eigen levensgeschiedenis. Deze autobiografische competentie (**Van**

---

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=1Ewvgu369Jw>

¹⁹ Plessen, L. (2016). *Compassie in de begeleiding van groot lijden. Een kwalitatief empirisch onderzoek naar de betekenis van compassie in vergelijking tot empathie voor geestelijk verzorgers in de begeleiding van groot lijden*. Masterthesis. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.

²⁰ Stebnicki, M. (2007). *Empathy fatigue. Healing the mind, body and spirit of professional counselors*. New York: Springer.

²¹ Baart, A. (2004). *Een theorie van de presentie*. Amsterdam: Boom Lemma.

²² Leget, C. (2017). Sympathie, empathie en compassie. In: *Bijzijn XL* 10, 6 (11).

Knippenberg²³) is nodig om zichzelf maar vervolgens ook anderen te kunnen plaatsen in de immanentie van tijd en ruimte maar ook ten opzichte van het transcendente.

3 *Agogische competentie*

Door de aard van het werk heeft de ritueelbegeleider bijna altijd met groepen te maken. De voorbereiding van een ritueel start veelal met een gesprek met meerdere familieleden. De aanwezige groepsdynamiek komt door de bijzondere omstandigheden sterk naar boven. Er kan spanning zijn, in mensen en tussen mensen. Deze symptomen van verander- en groeiprocessen dient de ritueelbegeleider te onderkennen en te duiden. Een deel ervan zal vorm krijgen in het ritueel, een deel blijft in de groep en het is niet aan de ritueelbegeleider daar op dat moment iets mee te doen.

Door zijn aanwezigheid in deze bijzondere fase van het proces neemt de ritueelbegeleider waar dat er wellicht nazorg nodig is. Indien daartoe toegerust kan de ritueelbegeleider dat op zich nemen. Anders zal hij verwijzen.

4 *Organisatorische competentie*

Zowel het organiseren binnen het werk als het organiseren van het werk moet de ritueelbegeleider beheersen.

De dienstverlening kent over het algemeen een projectvorm, met begrenzingen in tijd, doorlooptijd, middelen en afhankelijkheden van families, mede-professionals en de locaties. Dat vereist zorgvuldigheid, creativiteit, communicatievaardigheden en time management.

---

²³ Knippenberg, o.c.

De organisatie van de eigen praktijk – ervan uit gaande dat de meeste ritueelbegeleiders werken als zelfstandige – dient uiteraard te voldoen aan de wettelijke vereisten. Verantwoording afleggen op het gebied van financiën en privacy aan overheden valt hier ook onder.

5 *Communicatieve competentie*

De ritueelbegeleider moet contact kunnen leggen en uitwisseling bevorderen op een veelzijdige wijze met diverse mensen en in verschillende contexten met het oog op optimale begeleiding en samenwerking. Hij neemt deel aan de uitwisseling van gedachten en gevoelens, maar is tegelijk ook degene die leiding geeft aan het communicatieproces. De ritueelbegeleider moet in staat zijn van taalspel te wisselen, opdat steeds in de juiste termen en met de juiste middelen met de diverse participanten en belanghebbenden kan worden gecommuniceerd, zowel verbaal als non-verbaal.. Ook bij het voltrekken van het ritueel moet kunnen worden geschakeld tussen meerdere taalspelen.

Daarnaast zet de ritueelbegeleider deze competentie in om het aanbod van ritueelbegeleiding, zowel in algemene termen als afgestemd op een specifieke situatie, duidelijk aan anderen te kunnen presenteren.

6 *Educatieve competentie*

Veel families waarvoor en waarmee wordt gewerkt zijn niet of nauwelijks bekend met de rol van de ritueelbegeleider en de mogelijkheden en onmogelijkheden bij het vormgeven van het gevraagde ritueel. Uitleg en advies geven in die setting is dus vaak nodig. Daarnaast is het vak van ritueelbegeleider nog niet algemeen ingeburgerd in Nederland. Ook dat vereist educatie en daar is elke ritueelbegeleider in meer of mindere mate medeverantwoordelijk voor.

7 *Methodische competentie*

De ritueelbegeleider werkt niet puur op basis van intuïtie of op vraag, maar gebruikt wetenschappelijk onderzochte methoden en werkt systematisch. Vanuit die algemeen erkende technieken en methoden kan er op de situatie aangepast maatwerk geleverd worden: de uitzondering bevestigt de regel, maar er zijn wel regels.

Het vak leent deze methoden van andere vakken, zoals geestelijke verzorging en rouwtherapie, en levensbeschouwelijke tradities die vaak al lang bepaalde rituelen kennen voor bijzondere levensmomenten. Die zijn weliswaar vaak gefundeerd in de beperkte context van die visie, maar zijn mutatis mutandis vaak wel bruikbaar. Door het beroepsveld zelf zijn nog geen eigen methodieken ontwikkeld. Wel kan gebruik worden gemaakt van het onderzoeksgebied van *ritual studies*, het bestuderen van rituelen op wetenschappelijke basis.

Er verschijnt steeds meer literatuur van de hand van ritueelbegeleiders, maar dat zijn over het algemeen ervaringsverhalen en ze bevat nog weinig reflectie en wetenschappelijke verantwoording.

8 *Existentiële competentie*

Omdat de ritueelbegeleider werkt op belangrijke levensmomenten en rondom de dood zijn existentiële vragen altijd in het geding. In een aantal gevallen is dat expliciet zo, in andere gevallen is het de taak van de ritueelbegeleider om die impliciete vragen uitdrukkelijk te formuleren.

Dat vereist inzicht in en kennis van de specifieke taal die nodig is om zorgvuldig over de grondvragen van het menselijk leven en de *condition humaine* te kunnen denken en spreken. De situatie van het concrete leven, met de bijbehorende zorgen, tekorten en pijn, maar ook van geluk en voltooiing, levert de concrete existentiële vragen. Daarmee

gaat de ritueelbegeleider aan de slag, met het doel deze vragen helder te krijgen, niet om antwoorden te geven. Hierbij wordt rekening gehouden met ieders eigen levensvisie en met de lagen van verstand, gevoel en intuïtie.

9 *Zelf-reflectieve competentie*

De zelf-reflectieve competentie houdt direct verband met de wijze van leren en ontwikkelen. Naast het vergaren van kennis en vaardigheden is er de stille maar wel degelijk aanwezige wijsheid die door het combineren van die kennis en vaardigheden met ervaring en het eigen leven. Bij Vosman en Baart heet dit *taciete wijsheid* en die is een vrucht van voortdurend uitzien, zoals al eerder vermeld in deze Toelichting en verantwoording.

Deze competentie vereist tevens van de ritueelbegeleider dat deze zich toetsbaar en kwetsbaar durft op te stellen in een veilige setting van intervisie en supervisie.

10 *Dialogische competentie*

Deze competentie is nodig in aanvulling op de communicatieve competentie. Dialogisch veronderstelt immers dat er structuur zit in de communicatie, dat die beheerst plaatsvindt en dat de ritueelbegeleider daar grip op heeft. Uiteraard binnen de grenzen van het mogelijke, gezien de situatie waarin de ander zich veelal bevindt.

In de dialoog gaat het twee kanten op: het is het ontvangen van emoties en gedachten, en het geven en weergeven van gedachten en emoties. Naast oprechtheid is beheersing van het proces noodzakelijk. De ritueelbegeleider is steeds zowel gesprekspartner als gespreksleider. De praktijk leert dat betrokkenen niet alleen aan de ritueelbegeleider vertellen, maar ook aan elkaar en uiteindelijk ook aan zichzelf.

Luistervaardigheid is onvermijdelijk met deze competentie verbonden.

Deze competentie is tevens van belang bij het kritisch naar zichzelf kijken, zoals in intervisie en supervisie

11 *Artistieke competentie*

Het ritueel dient, als het werkzaam wil zijn, te voldoen aan enkele voorwaarden. Een ervan is het verbonden zijn met eerdere situaties en eerdere rituelen. Een ritueel dat met niets is verbonden, is een *contradictio in terminis*. Die verbinding is er in de tijd, met het verleden en de traditie, en in de breedte met de anderen, met de groep waar men toe behoort.

Ook moet het ritueel esthetisch zijn vormgegeven. Dat kan 'mooi' zijn of er kan bewust gekozen zijn voor lelijkheid in vormgeving. De schoonheid zorgt voor een esthetische ervaring bij wie het ritueel uitvoeren én bij wie het passief meemaken. Een degelijke ervaring is een grondslag voor een grenservaring. De ritueelbegeleider gebruikt hierbij het vermogen om het goed te presenteren.

Al in de *Poetica* van Aristoteles vinden we termen die we met het uitvoeren van een ritueel kunnen verbinden en inmiddels in bestaande opvattingen hun weg gevonden hebben. Met name zijn dat *peripeteia*, de ommekeer bij de hoofdpersonen, en *katharsis*, het zuiverende en louterende effect van het gebeuren.

12 *Integratieve competentie*

Dit is geen competentie zoals de andere, maar het vermogen om al die andere competenties samen te brengen in het professioneel denken, voelen, willen en handelen. Ook hier weer is duidelijk dat de gehele eigen persoon meedoet in het professional zijn.

Ook is deze competentie een waarborg dat niet de ene competentie zo sterk de overhand krijgt, dat andere niet aan bod komen en als instrument onbereikbaar worden. Op geen enkele competentie zal dan ook te veel en te eenzijdig geleund worden.

Het niveau van werken

Ritueelbegeleiders verrichten hun werk in steeds wisselende samenwerkingen met andere professionals en voor verschillende opdrachtgevers (de families). De zelfstandigheid, inventiviteit en flexibiliteit die dit vereist wordt goed uitgedrukt in de eindtermen die in het **Europese Onderwijs Raamwerk EQF²⁴** zijn vastgelegd voor het bachelor-niveau.

De inhoud van het werk vereist een hoog denk- en werkniveau. Participanten aan het ritueel van alle slag en milieus moeten bediend kunnen worden. De te leveren prestatie maar ook het proces dat tot het resultaat moet leiden eisen veel van de ritueelbegeleider. Ook daarom is bachelor-niveau vereist.

De setting is in de regel niet die van een verband in loondienst. Nagenoeg alle ritueelbegeleiders zijn zelfstandige zonder personeel. Zij dragen zorg voor hun eigen profilering en marketing.

Om te kunnen blijven functioneren op bachelor-niveau dient het functioneren van de ritueelbegeleider onderhouden te worden. Inhoud en methodieken veranderen, net zoals de bredere context waarin de ritueelbegeleider werkt. Permanente educatie is noodzakelijk.

---

²⁴ Zie de website van het Nationaal Coördinatiepunt NLQF:
<https://www.nlqf.nl/nlqf-niveaus>

Daarnaast raakt het werk de persoon van de ritueelbegeleider. In de werksituatie is geen vangnet voorhanden mocht het te veel worden. Daarom doet de ritueelbegeleider aan zelfzorg. Dat kan de vorm aannemen van intervisie, supervisie, gesprekken met deskundigen als een rouwcoach, of een andere vorm die voor deze ritueelbegeleider werkzaam is. Het doel van deze begeleiding is het zelf heel blijven, het blijven vinden van voldoening in het werk, en een blijvende balans tussen de persoonlijke nabijheid en de professionele distantie. Deze begeleiding moet van voldoende niveau zijn. Dit komt overeen met de in de NLQF genoemde leer- en ontwikkelvaardigheden.